

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DONANMASININ ELLİNCİ YILI

Emekli Tümamiral AFİF BÜYÜKTUĞRUL

Heybeliada'daki Mekteb-i Bahriye-i Şahaneye (Padişahın deniz okuluna) 1918 yılında en son bizim sınıf girmişti. Mütarekeden ötürü, ta Cumhuriyet dönemine kadar da başka öğrenci alınamamıştı. O yıl tepedeki Rum Ruhban Okuluna da el konulmuş ve bu binada, "Güverte ve Makina Namzed (Aday) Okulu" açılmıştı. İki yıl bu okulda hazırlık dersleri okunacak, ondan sonra da güverte öğrencileri Güverte Okuluna, makina öğrencileri de Makina Okuluna gideceklerdi.

Böylelikle Ada'da Deniz Kuvvetlerine ait dört okul olmuştu. İskelenin yanındaki Güverte Okulu ile Namzet Okullarının müdürü Yarbay Şevket, yukarıdaki Makina Okulu ile bunun yanındaki Mızıka Okulunun müdürü de Kıdemli Yüzbaşı Ferit idi. Bahriye Nazırı Cemal Paşa, yönetim sorumluluğunu "Eti senin, kemiği benim" der gibi bu iki değerli subaya bırakmıştı. Onlar ne isterse yapacaklar, Cemal Paşa da bir dediklerini iki etmeyecekti. O kadar ki, öğrencilere ilişkin öğretim kurulunun verdiği kararların hiç bir temyizi yoktu, "kifayetsizdir" hükmü verilen her öğrenci bavulunu alıyor ve okulla ilişkisini kesiyordu.

Biz bu okula 1 Eylül 1918 günü Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın başkanlık ettiği büyük bir törenle girdik. Aşağıdaki okulda yapılan bu törenden sonra bir de dinî bir tören düzenlendi. Namzet Okulunun kapısından girdik ve okumaya başladık.

Okul müdürleri Batılı hayata uygun nitelikte deniz subayı yetiştirmekle çalışmaya başladılar. Onlara göre sadece savunma hizmetlerinde başarılı olacak subay yetiştirmek yeterli olamazdı. Mademki savaş gemisi yabancı sularda da sancak gösteriyor ve ulusu temsil edecek temaslarda bulunuyor, o halde deniz subayı da çok yüksek bir genel kültür içinde yetiştirilmeli idi.

Müdürler istediği için Bahriye Nazırı, birinci sınıf edebiyatçıları (aralarında Yahya Kemal Beyatlı ve Hamdullah Suphi Tanrıöver

de vardı), değerli müzisyenleri (aralarında Sinaniyan da vardı), tanınmış sporcuları (aralarında Ali Sami Yen ve aslan avcısı Sait de vardı), en kudretli sanat tarihçilerini (aralarında Ali Sami Boyar da vardı) okulda toplamıştı.

Okula değerli oda müzisyenlerinden üç kişi getirtilmişti. Bunlar yemeklerde klasik müzik çalıyor, haftada bir gün de izahlı müzik konseri veriyorlardı. Ayrıca müzik okulunun elli altmış kişilik bando, orkestra ve keman grubu da yukarıdaki Makina Okulunda aynı görevleri yapıyorlardı.

Öğrencileri Batı sosyete hayatına alıştırmak için, ayrıca, birer dans ve yemek öğretmeni getirtilmişti. Dans öğretmeni zamanın salon dansı kadril'in nasıl oynanacağını öğretiyor; yemek öğretmeni de, her yemekte, masalar arasında dolaşıp yemek sofrasında nasıl oturulacağını, çatal kaşık ve bıçağın nasıl tutulacağını, nasıl yemek alınıp yiyileceğini gösteriyordu.

Okulda çok büyük bir spor faaliyeti de vardı. Cemal Paşa Almanyaya'dan her öğrenciye birer tenis raketi, birer paten, sayısız spor malzemesi getirtilmişti. Yat Kulübünün bütün kotra ve futalarına el konulmuştu. Her öğrenciye birer takım deniz sporu, birer takım da öbür sporlar için elbise yaptırılmıştı.

Okulun öğretmenler kurulunu yabancı dil bilir sınıf birincileri oluşturuyordu. Eğitim görevlerini yürüten sınıf subayları da cephede yorulan değerli genç subaylar arasından seçiliyordu.

Din eğitimini bile Batılı hava içinde yapıyorduk. Öğretmenimiz Aksekili Ahmet Hamdi (Cumhuriyetin ikinci Diyanet İşleri Başkanı) din dersleri verip bizi namaza götürüyordu. Ama oyun zamanında bizimle çocuk oyunları oynuyor, spor zamanında patenle kayıyor, tenis oynuyor, mayosunu giyip bizimle denize giriyordu. Onun kudretli ve inandırıcı konuşmalarıyla Din ve Allah'a daha iyi yaklaşmış; din ve devlet işlerini birbirinden ayırmayı bilmiştik.

Okul müdürleri, öğrencileri Batılı hayata daha çabuk ve anlayışlı alıştırmak için izinleri üç ayda bire kadar azaltmışlardı. Çünkü sık sık izine çıkmak o günlerin tutucu hayatı içinde eğitim amacı için zararlı olabilirdi.

Sonradan eleştirilecekti ama, o günlerde okul, kamuoyu arasında İstanbul'un en yeterli eğitim kurumu olarak tanınmıştı. Halk, okula, "Ada okulu" diye bir de ad takmıştı. Herkes ada okulunu görmek

için can atıyor, fırsat kolluyordu. Bundan ötürü cuma günleri çocuklarını görmeğe gelen veliler, mahalle komşularından birçoğunu da yanlarında getiriyorlardı.

Bu ziyaretler sadece çocuk görmekle kalmıyordu; tertemiz odalar, dershaneler, bembeyaz yatakhaneler, düzenli dolaplar görüldükten sonra kapalı jimnastikhane toplaniyor, velisi gelmeyen öğrencilerin yaptıkları spor, dans ve paten gösterileri izleniyordu. Bu gösteriler, o günlerde İstanbul'un hiç bir tarafında görülmeyen şeylerdi.

Eleştiri ve Cevabı

Bu yöntemli çalışmanın ruhunu kavrayamayanlar bu yeni eğitim düzenini eleştirmişlerdi. Halbuki eğitim, lüks için değil, uluslararası deniz eğitimine gerekli yöntemler uygulanarak yapılmakta idi.

Nitekim 1930 yılında İtalyan donanmasına staja, 1950 yılında da Malta adasına denizaltı gemilerini onartmağa gittiğim zaman bu devletin denizcilerini de aynı çaba içinde bulmuştum. İtalyan savaş gemilerinde yemekler bir ziyafet sofrası gibi hazırlanıyor, denizcilere fraklı, smokinli garsonlar hizmet ediyorlardı. İngilizler daha da ileri gitmişlerdi. Gemiler, parası devletten olmak üzere birbirine aparetif partileri veriyor ve subaylar akşam yemeği sofrasına resmî smokinlerle oturuyorlardı.

Bunun nedenini gemi ikinci komutanına sorduğum zaman aldığım cevap ilgi çekici oldu: "Savaş gemisi, devletin en kudretli temsil aracıdır. Siz, yabancı devlete gemi yollamazsanız yabancı devletler size yollar. Bir milletin sosyal ve kültür düzeyi savaş gemileri personelinin tutumlarından anlaşılır. Bundan ötürü deniz subaylarını bu düzeye hazırlamak bir zorunluktur... Görmüyor musunuz, yabancı bir limana inmeden önce, subayları nasıl konuşmaları gerektiğine hazırlıyor; onlara o limanın tarihi, kültürü, ticareti hakkında bilgi veriyor ve hangi konuları ne şekilde konuşacaklarına ilişkin öğütler veriyoruz..."

Müdürler, durumu bu şekilde düşünmüş olmalılar ki yetişme programını bu esaslara bağlamışlardı. Bu hizmetin ne kadar büyük olduğunu anlamak için Deniz Okulunun daha önceki tutumuna bakmak yetecekti. Rahmetli Rauf Orbay diyecekti ki (Okuldan 1897 yılında çıkmıştı): "Okulda pek gürültülü zamanlar geçirdik.

Sporlara ve oyunlara değer verilmediğinden öğrenciler çok zamanlar birbirleriyle çatışarlardı” (bkz. Ahmet Emin Yalman: *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, İstanbul 1970, cilt: II, s. 271). Albay Avni Taşan diyecekti ki (Okuldan 1909 yılında çıkmıştı): “Bizim öğrenciliğimizde okulda kahve ocakları vardı, kabadayılar vardı. Onlardan, subaylardan fazla korkardık...” Amiral Necati Özdeniz diyecekti ki (Okuldan 1912 yılında çıkmıştı): “Top oynarken de fesimizi başımızda tutmak zorunda idik, topa kafa vurmamak zorunda kaldığımız zaman fesi çıkarıp topa kafa vurduktan sonra hemen gene giyerdik. Giymeyen arkadaşlarımız ceza görürlerdi...”

Bunlar dinlendiği zaman Bahriye Mektebinin, kısa zamanda sosyal ve kültürel konuda nasıl geliştiği ve kuvvetli adımlar attığı kolaylıkla anlaşılır.

Mütareke Yılları

Bütün bu güzel hazırlıklar bir anda kayboldu. Bir sabah gözü-müzü açtık ki mütareke olmuş. Galip devletlerin donanmaları toplu halde İstanbul’a gelecekti...

Daha onların gelmesine vakit kalmadan Donanmamızın bütün gemileri Haliç’e bağlanmış, mürettebatı topluca terhis edilmiş, kömürleri ve cephaneleri boşaltılmış, top namlularıyla nişangâhları körletilmiş ve topların kamalarıyla kazanların kapakları alıp götürülmüştü.

Ada’da da bir gece içinde bütün evler ve dükkânlar Yunan renkleriyle boyanmış, Yunan bayraklarından geçilmez olmuştu. Parmaklıklara üşüşen ve yüzlerce sandalı dolduran Yunan tarafı Rum vatandaşlar, hemen bize hakarete, günlerini de bizimle alay etmekle geçirmeğe başlamışlardı.

Makina Okulu ile Namzed Okulu hemen elimizden alınmış, Güverte ve Makina okulları iskelenin yanındaki okulda toplanmıştı.

Yavuz muharebe kruvazörüne gelince; hemen Almanlar gemiyi bize teslim etmişlerdi. Fakat gemi, boyutlarının büyüklüğünden ötürü Haliç’e sokulamamış ve İstinye’den İzmit’e çekilmişti. Deniz Kuvvetlerinin bütün mensupları, bu gemiyi İngilizler alıp götürecekler diye kan ağlamakta idi.

İlk izinli çıktığımız zaman Kabataş’tan Büyükdere ve Beykoz’a kadar Boğaz’ı galip devletlerin savaş gemileriyle dolu bulduk. İs-

panyol ve Japon gemileri bile gelmişti. Beyoğlu kozmopolit bir eğlence panayırı, buradan Kasımpaşa'ya inen yokuşlar da insan mezbahası haline gelmişti.

Bize de, "Resmî elbise giymeyin, geceleyin Kasımpaşa'ya gitmeyin" diye emir vermişlerdi. Özellikle Yunan savaş gemileri geçtiği zaman Boğaz'ın Rumeli kıyıları Rum vatandaşları ve Yunan bayraklarıyla doluyor ve taşkınlıklar en kuvvetli derecesine ulaşıyordu. Türklerin kafasından fesler kapılıyor, yerlerde çiğneniyor, sesini çıkaranlar dövülüyordu. Bizimkiler de kavgalarda onlardan geri kalmıyorlardı ama; onların serbest bırakılmalarına karşılık, bizimkiler karakollarda çürüyorlardı.

İstanbul'un fiili olarak işgal edilmesi ve İzmir'in elimizden çıkması her iki tarafı da kamçılıyordu. Artık okul önüne gelen Yunan savaş gemileri saç hedeflerini ta okulun önüne atıyor ve talim atışlarını böyle yapıyorlardı. İngiliz zırhlıları da okuldan Anadolu'ya silâh kaçırılmaması için akşamdan sabahlara kadar binaları ışıltak aramasına tâbi tutuyorlardı.

Dikkate değer olan taraf, subaylarımızın ve öğretmenlerimizin böyle ağır durumda bile eğitimi aksatmamaları ve yurtseverlik duygularımızı kuvvetlendirmeleri idi. Bir taraftan çok ciddi şekilde eğitime devam ederken, diğer taraftan da "düşmanla bir oldu" diye padişaha kızıyorlardı. Bu konuda ruhlarımız o kadar birleşmişti ki, bir araya gelmeden ve toplu bir danışma yapmadan, bir anda akşam selâmını değiştirmiştik: O zamana kadar borazanın verdiği "Tİ" işaretiyle "Padişahım çok Yaşa!" diye bağırırken, artık, "Padişahım başaşağı!" diye bağırıyorduk.

Ada'nın havası nasıl bir gecede değişmiş ise, aradan üç yıl geçtikten sonra gene bir gecede değişmişti. Türk ordusu İzmir'i geri alır almaz Ada evleri tekrar kendi rengimize boyanmış, hem Yunan bayrağı hem de Yunan tarafı Rumlar görünmez olmuştu. Biz fener alayı şenlikleri içinde Ada sokaklarını dolaşırken Rum mahallelerinde duyduğumuz tek ses "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa!" olmuştu.

Ruhlarımız o kadar gururlanmıştı ki, Mudanya Mütarekesinden sonra General Refet Bele'yi Büyükkada'dan Heybeli'ye okulun yedi çiftesiyle getiren arkadaşlarımız, saatte sekiz mil hız yapan Ada vapurunu bile geçmiş, generali okula ulaştırmıştı. Bundan ötürü

General, verdiği nutukta: “Geleceğin genç amiralleri! Ben bugün Büyükada’dan buraya Türk donanmasıyla geldim!” demişti. Bundan sonra da genç devletin donanması kurulmağa başlamıştı.

Cumhuriyet Donanmayı nasıl buldu?

Cumhuriyet donanmayı, bütün Osmanlı tarihinde asla görülmedik şekilde zayıf ve güçsüz ve hatta kültürsüz bulmuştu. Bu donanma, hurda halinde olmak üzere, aşağıdaki gemilerden kurulu idi: 10.000 tonluk Turgutreis zırhlısı ve 3.250-3.805 tonluk Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri, 775 tonluk Peykişevket ve Berkisatvet torpito kruvazörleri;

616 tonluk Muavenet ve Numune, 290 tonluk Taşoz, Samsun ve Basra muhripleri;

270 tonluk Berkefşan, 200 tonluk Yunus, 160 tonluk Akhisar, Draç, Musul torpidobotları, gene 97 tonluk daha genç Sultanhisar ve Sivrihisar torpidobotları;

530 tonluk Aydınreis, Preveze, Sakız, Burakreis; 420 tonluk Hızırreis, İsareis, Kemalreis gambotları; 9 tane ufak motor gambot;

365 tonluk İntibah, 365 tonluk Nusret, 270 tonluk Selânik mayın dökme gemileri;

3 tane çok eski Zırhlı korvet (İclâliye, Muinizafer, Necmişevket);

3 tane askerî nakliye gemisi (Giresun, Reşitpaşa, Tirimüjgân).

23.000 tonluk Yavuz muharebe gemisi de Birinci Dünya Savaşında aldığı üç büyük yara ile Büyükada ile Tavşan adası arasında idi. Lausanne Antlaşmasından sonra Bebek koyuna atılan iki şamandıra arasına rıhtıma paralel olarak bağlanmış, Cumhuriyetten sonra tekrar İzmit’e götürülmüştü. Onun bordasında da Zuhaf gambotu yatıyordu.

Yakın tarihin üç savaşını faal geçiren ve mütareke yıllarında da bakımsızlığa bırakılan bu donanma, kesinlikle çok ince ve esaslı bir onarıma muhtaçtı. Fakat bütçe imkânsızlıklarından ötürü de onları bir anda, süratle onarmak mümkün görülemedi. Yunanlıların, bütün dünya tarihinde hiç bir düşmanın yapmadığı şekilde memleketimizin şehirlerini, kasabalarını, okullarını, ibadet yerlerini, ormanlarını ve tarlalarını yakmaları hükümeti zor duruma sokmuş, deniz kuvvetlerine yeter bir bütçe ayırlamamıştı. Sadece 2 milyon lira ile bu donanma onarılacak, gemiciler eğitilecek, kara tesisleri kurulacak

ve personel yedirilecek ve giydirilecekti. Gemileri onartmak şöyle dursun, onlara kadronun gerektirdiği sayıda asker vermek bile mümkün olamamıştı. Gemiler, bütçenin izni oranında onarılıp denize çıkarıldıkça asker de parça parça alınıp gemilere verilecekti.

İlk olarak Lausanne Antlaşması hükümleri gereğince Türk hükümranlığına iade edilen İmroz ve Bozcaada'ya sancak ve Jandarma götürmek için Hızırreis ve İsareis gambotları şöyle böyle onarılmış ve denize çıkarılmıştı. Sıra Okul gemisi olarak kullanılan Hamidiye kruvazörünün onarılmasına gelmişti. Bu gemideki asker sayısı da, kadrodaki 300 kişiye karşılık, nöbet ve kamarot hizmetleri yapacak kadar, 20-30 kişi idi. Geminin başka hizmetlerini deniz öğrencileri (bugünkü karşılığı Deniz Harp Okulu öğrencisi) ve Çıracak öğrenciler (bugünkü karşılığı assubay adayı) görüyorlardı.

Buna rağmen kurtuluş heyecanı, istiklâl kazanmaktan doğan gurur, geminin ciddi bir savaş gemisi haline girmesine yetmişti. Gerçi, Donanmanın elinde hiç bir savaş ve eğitim talimnamesi kalmamasından ötürü, eğitim, Genelkurmay ya da Bahriye Dairesinin (O dönemde Deniz Kuvvetlerinin en büyük makamı bu idi) direktif ya da planıyla değil, gemi subaylarının aklında kalan bilgilerle yapılıyordu ama; geminin yaptığı talimler hem Genelkurmay Başkanı ve Yüksek Askerî Şura üyeleri tarafından hem de kamuoyu tarafından zevkle seyrediliyordu.

Örneğin gemi talimleri, İkinci Komutan Kıdemli Yüzbaşı Ali Ülgen'in (Sonradan Deniz Kuvvetlerinin ilk komutanı Oramiral) vaktiyle İngiliz donanmasında staj yapmış olmasından, İngiliz usulüne dayanırken; top talim ve atışları, topçu subayının Almanların yanında çok bulunmasından ötürü Alman usulüne dayanıyordu. Başka gemilerde ise, asker verilmemiş olmasından, hiç eğitim yoktu.

Geminin onarımı da herhangi bir programa bağlanmamıştı. Şimdi çürümüş borda saçları değiştiriliyor, sonra çürüklüğü görülen baca fistanları değiştiriliyor, direkler değişiyor, kaptan yeri yenileniyor, onarım uzadıkça uzuyordu. Bu uzamada fabrikalarda henüz elektrikli perçin, keski aletlerinin olmayışı ve işlerin çekiç kuvvetiyle yapılması da etkili idi. Biz dersleri bile bu çekiç gürültüsü içinde yapıyorduk.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilân edildiği gün selâmlık topları da bu hava içinde atılmıştı. Gerçi uluslararası deniz geleneklerine göre güneşin batmasından sonra selâmlık atışı yapılmazdı; Cumhuriyetin ilân haberi de saat 20.00'de gelmişti. Buna rağmen 101 pare hartuç acele ile hazırlanmış, bunun yarısını Hamidiye kruvazörü, yarısını da Ertuğrul yatı atmıştı. Bebek limanındaki selâmlık atışını Yavuz muharebe kruvazörü atmıştı. Artık donanma "Cumhuriyet donanması" oluyordu.

Donanma Prensipleri

Donanma Cumhuriyet donanması idi, ama kuruluş prensibi devlete değil, Mareşal Fevzi Çakmak'a ait bulunuyordu. Çünkü Sayın İnönü'nün bizzat lütfetmek nezaketinde bulunduğu bilgilere göre Mareşal Fevzi Çakmak'a silâhlı kuvvetleri düzenlemek konusunda tam yetki verilmişti. Onun işlerine ne Cumhurbaşkanı, ne Başbakan karışacak, Büyük Millet Meclisi ile hükümet de karıştırılmayacaktı. Böylece donanma prensibi Büyük Millet Meclisinden geçmediği için yapılacak donanma "Mareşal Fevzi Çakmak donanması" olacaktı. Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Hamidiye'nin şeref defterinde çok büyük donanmadan söz etmişti ama, zamanın denizci büyüklerine söylediğine (zamanın Donanma Komutan Vekili Amiral Fahri Engin'e) ve donanmada yaptığı manevra eleştirilerine göre onun için bu donanma çok uzun vade ile yapılacak donanma idi. Zaman için uygun bulduğu donanma, sadece Bursa ovasındaki kolordu emrinde çalışacak ve Çanakkale boğazını savunacak ufak bir donanma idi. Ne Yavuz'u onarmak, ne de büyük gemi almak istiyordu. İki tanecik denizaltı gemisi ve İstiklâl Savaşında getirtilen 300 kadar mayın, Mareşal'e göre deniz savunmasına yetecekti.

Onu böyle bir kaniya götüren iki neden olmalı idi. Bir kez aslında köhne silâhlarla başlanan İstiklâl Savaşı, kara ordusunu silâh ve teçhizat bakımından yeniden teçhiz etmek durumuna getirmişti. Kara kuvvetlerinin yeniden teçhizi de, bütçe imkânsızlıkları yüzünden, Mareşal'i zor durumda bırakmıştı. Kara ve deniz kuvvetlerini dengeli şekilde geliştirmek yerine ilkönce kara kuvvetini, yıllar sonra da deniz kuvvetini geliştirmek niyetinde idi. Diğer neden, Balkan savaşının Başkomutanlığından miras alınan fikirler olabilirdi. Donanma yerine

kara kuvvetinin stratejik manevra gücünü arttıracak demiryolu yapmak, Türkiye'ye daha güçlü bir savunma sağlardı. . .

İstiklâl Savaşının çok kahraman orgeneralleri muvacehesinde donanmanın sadece savunma kuvveti olmayıp memleket politikasına itibar kazandırıcı, ekonomik gelişmeye büyük hizmetler sağlayıcı, millet kültürünü dünyaya yayıcı, kara kuvvetlerine de stratejik manevra ikmal kolaylığı kazandırıcı bir güç olduğu fikrini savunmak, zamanın genç denizcileri için mümkün olamamıştı. Bunları sonradan Büyük Ata'mız sezecek ve devleti gerçek bir deniz programı içine sokacaktı.

Hamidiye'nin İlk Gezileri

Hamidiye kruvazörü, okul gemisi olarak 9 şubat 1924 tarihinde Haliç'ten çıkmış, fakat 300 askeri, bir gün önce geldikleri ve henüz resmî elbise giydirilmemiş oldukları için Dolmabahçe önüne demirleyememişti. Büyükada ile Tavşan adası arasına gidip orada harp gemisi kılıfına girmiş, seyir, emniyet ve ilkel harp talimlerini yapıp 15 şubatta Dolmabahçe'ye gelmişti. Hazırlığın bu kadar çabuk olmasındaki neden de istiklâl kazanmanın verdiği gurur ve kamuoyu huzuruna çıkmak isteğinin doğurduğu çabadan başka bir şey değildi. Bundan sonra gemi 20 şubat 1924'te İzmir, 30 mart 1924'te Karadeniz ve 2 ağustosta Marmara gezisine çıkmış, uğradığı her limanda halkın çok büyük sevgi gösterileriyle karşılanmış ve misafir edilmişti. Gemi âdeta sandalların yaptığı büyük bir ada içinde demirli duruyor, güverte ve top namlusunu öperek gemiye giren halk bir daha gemiden çıkmak istemiyordu. Çevre köylerden de halk İzmir'e günlerce yürüyerek gelmiş, üretebildiği maddeleri sırtında armağan olarak bize getirmişti.

Özellikle Balkan savaşındaki akın hareketi gemiye müstesna bir ün kazandırdığı için Hamidiye, tarihinin en nadir günlerini yaşamaya başlamıştı. Komutan ve vali olarak geminin şeref defterine yazarlar bu şanlı kahramanlığı daima başa almışlardı.

Atatürk Hamidiye'de

Fakat Hamidiye'nin en şerefli görevi Atatürk'ü 12 eylül 1924 tarihinde Mudanya'dan alıp Karadeniz illerinde dolaştırmak olmuştu. Aslında Hamidiye, İzmir'e de bu heyecan içinde gitmişti. Denizci genç kuşak, harp oyunlarından ötürü Atatürk'ün İzmir'de buluna-

bileceğini tahmin etmiş, Büyük Dâhi'nin bir gün önce şehirden ayrılması onu pek çok üzmüştü. Bundan ötürü şimdi Mudanya'ya çok büyük bir sevinç içinde gidiyordu: Ata'sını İstanbul halkından önce görecek ve ona hizmet edecekti.

Nitekim Boğaz'dan geçerken de İstanbul halkı rıhtımlara, kıyı evlerinin pencere ve teraslarına, vapurlara, motorlara, takalara, sandallara dolmuş; şehirde Atatürk'ü görmeye gitmeyen kalmamıştı. Bu vapurlardan imkân bulanlar, Hamidiye'yi Karadeniz boğazı dışına kadar izlemişti.

Atatürk, gemide kaldığı günler içinde fırsat buldukça denizcilerle konuşmuş, gemi talimlerini izlemiş ve devletin gelecek donanmasının temelini bu gemide atmıştı.

Projelene temelinde Atatürk'ün Hamidiye'nin şeref defterine yazdıkları pek önemli idi. Bu yazılar, oraya buraya deniz propagandasına hizmet olarak çok yazılmıştı ama; devlet çıkarı açısından pek de ele alınmış sayılamazdı. Nitekim Atatürk bu yazıları yazmadan önce yanındaki milletvekilleri aracılığıyla denizcilerin görüşlerini almıştı. Denizciler ondan Balkan denizlerine egemen bir donanma istemişlerdi. Milletvekili Kılıç Ali'nin söylediğine göre Ankara'daki denizciler de devletten 10 tane dretnot istemişlerdi (bkz. Raşit Metel: *Atatürk ve Donanma*, İstanbul 1966, T. C. Genelkurmay Başkanlığı Yayınları). Resmen istenen ise "Gazi Paşa", "İsmet Paşa" ve "Fevzi Paşa" adları verilecek üç tane dretnottu (Amiral Ertuğrul'un özel notları). Lâkin devlet bütçesinin olanaksızlığı esas alınırsa bu isteğin bile mübalâğalı olduğu anlaşılırdı.

Bundan ötürü Atatürk, Hamidiye'nin şeref defterine: "Yakın tarihte başarılı deniz komutanlarının görülmediğini ve bundan ötürü de verilecek en iyi kararın ufak bir eğitim donanmasıyla yetinip ilkönce sevk ve idare adamlarının yetiştirilmek gerektiğini..." yazacaktı.

Atatürk'ün Hamidiye gezisinden doğan kararlar üç tane idi: 1) Bahriye Bakanlığının açılması, 2) Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleriyle Peyk ve Berk torpito kruvazörleri ve Taşoz, Samsun, Basra küçük muhriplerinden kurulu bir eğitim donanmasının teşkili ve Turgutreis zırhlısının okul gemisi yapılması, 3) Donanmaya bir Alman eğitim kurulunun getirilmesi...

Bahriye Vekâleti Faaliyeti

Bahriye Vekâleti teşkiline ilişkin kanun Büyük Millet Meclisinden 30 aralık 1924 tarihinde çıkmıştı. Mesele tarihin tartışacağı konuda bütün dünyanın Türkiye Cumhuriyetini taklit ederek tek bir savunma bakanlığı dönemine girip Harbiye ve Bahriye nezaretlerini kaldırdığı bir sırada devletimizin ayrı bir bakanlık kurmasının doğru olup olmadığı idi. Nitekim bizde de Bahriye Bakanlığı uzun ömürlü olmamıştı. Fakat Sayın İsmet İnönü'nün sonradan lütfettiği beyana göre Atatürk ve kendisinin deniz konusunda en büyük endişeleri rütbesiz deniz subaylarını, İstiklâl Savaşının kahraman or ve korgeneralleri muvacehesinde söz sahibi edebilmektir. Sayın İnönü "Bahriye Bakanlığını bundan açtık" diyecekti. Ne çare ki Bakanlığa eski İstiklâl Mahkemesi Reisi ve Topçu İhsan diye anılan Cebelibereket milletvekili getirilecek, bu kişi kendine özgü bir "Bahriye Vekili şapkası" uydurup yetkisi olmadığı halde savaş eğitimi teftişleri yapıp subayları görevlendirecek; Mareşal'i bile selâmlamağa lüzum görmeyecek, belki de Başbakan ile yarışa kalkacak, ya da böyle görünecek, Yavuz'un onarım pazarlığında da yetkisini kötüye kullandı gerekçesiyle Yüksek Divan tarafından cezalandırılacak, Bahriye Bakanlığının da kaldırılmasında etkili olacaktı.

Buna rağmen Bahriye Bakanlığı dönemi deniz kuvvetlerine hareket vermişti. İki denizaltı satın alınmış, Yavuz'un onarımına başlanmış, Gölcük tersanesi geliştirilmiş, bunların da üstünde olarak Alman subaylarının danışmanlığında hem donanmanın savaş ve eğitim talimnameleri yapılmış, hem de fiili olarak temelli bir savaş eğitimine başlanmış ve bir hayli ilerlenmişti. Artık attığını vuran bir Türk talim donanması vardı. Genelkurmay Başkanı ya da ona vekâlet eden korgeneraller içten duygularını, donanma komutan gemisi olan Hamidiye'nin şeref defterine çok parlak ifadelerle yazmışlardı.

Yakın tarihin deniz komutanları başarısız mı idi?

Atatürk'ün Hamidiye şeref defterine "Yakın tarih savaşlarında başarılı deniz komutanları görülmedi" diye yazması gözle görünen bir gerçeğin ifadesi idi. Ama bunun nedenlerini ortaya koymak yarınki çıkarlarımız için millî bir görev oluyordu. Daha önceleri olduğu gibi İkinci Meşrutiyetten sonra da deniz sorunları, daha

doğrusu donanmanın savaşa hazırlanması, hiç bir zaman denizcilere emanet edilmemişti. Örneğin İkinci Meşrutiyetten sonra Yunan tehlikesini ilkönce denizciler sezmiş ve İtalyanların satmakta olduğu bir zırhlı kruvazörü satın almak isteğini Meclisi Mebusan'a kadar getirmişlerdi. Ne çare ki Dışişleri ve Maliye bakanları Yunan tehlikesini fark edememişler ve milletvekillerine olumsuz oy verdirmişlerdi (bkz. Bahriye bakanlığının açılmasına ilişkin Büyük Millet Meclisi tutanakları). Bu gemiyi Yunanlılar satın alıp ona "Giorgios Averoff" adını takacaklar ve böylelikle Osmanlı donanması üzerinde üstünlük elde edeceklerdi. Bu geminin topları dakikada üç mermi atarken bizim zırhlılarımız üç dakikada bir mermi atıyorlardı. Üstelik Başkomutanlık, donanmanın onarılmasına da izin vermeyecekti. Ne var ki Balkan Savaşı hezimetle bitince aynı Dışişleri bakanı, Meclisi Mebusan kürsüsünden denizcilerin gayri ciddi savaştığını söyleyecekti (bkz. Ali Fuad Türkgeldi: *Görüp İştiklerim*, Ankara 1951).

Birinci Dünya Savaşında da donanma "Eti onun kemiği bizimmiş gibi" Alman amiralinin emrine bırakılmıştı. Halbuki Rauf Orbay, Sultan Osman'ı İngilizlerin elimizden alması tecrübesini de geçirdiği için, kendisinin filotilla komodoru yapılması takdirde, Yavuz'u sarıp Almanları çıkaracağını söylediği halde (bkz. Ali İhsan Sabis: *Harp Hatıralarım*, İstanbul 1943, 1. cilt; 1951, 2. cilt) kendisi komutan yapılmayıp bir bahane ile Afganistan'a yollanmıştı.

Demek ki Yakın tarih savaşlarında başarılı deniz komutanı görülememesinin nedenini denizcilerde aramak doğru olmasa gerekti.

Türk - Yunan Sorunu

İstiklâl Savaşı kazanılmıştı ama, Büyük Zafer, Türk - Yunan sorunlarını çözümlenmeğe yetmemişti. Nitekim 1897 Osmanlı - Yunan savaşında da kahraman ordumuz üç haftada zafer kazandığı zaman Yunanlılar İstanbul'daki Yunan sempatizanı Rumlara, Patrikhane aracılığıyla olacak, "Türkler savaşı kazandı ama; deniz üstünlüğü bizde oldukça, er geç İstanbul'u alacağız" diye haber yollamışlardı (bkz. Teofanidis: *Amiral Konduriotis Yanında*, Çevirisi Deniz kuvvetleri tarafından yaptırılmıştır). 1926 yılında da Yunan Savunma Bakanı Kiryaku "Türklerin Ege denizindeki hayat yolunu kesecek donanma yapamazsak şimdiden almamız gereken Yavuz gibi bir geminin parasını Türklere veririz..." demişti (bkz. Cumhuriyet gazetesi, 1926 koleksiyonu).

Bunlar Yunanlı sorumluların verdiği demeçlerdi. Bir de Yunanlıların fiili tehditleri vardı: Adalar yanından geçen savaş gemilerimize tüfek atışı açıyorlar; telsizleriyle açık küfürler savuruyorlar (bkz. Gemilerimizin 1924-28 kayıt jurnalleri) ve Çanakkale boğazının karasularına kadar girerek orada manevra yapıyorlardı.

Demek ki İstiklâl Savaşı bu durumu bir çözüme ulaştıramamıştı. Halbuki Türk-Yunan sorunu, bölgenin coğrafi durumu açısından iki devlet arasındaki düşmanlığı değil, çok sıkı bir dostluğu gerektirmişti. Bunu Venizelos, vaktiyle Talât Paşa'ya, "Slav tehlikesi muvacehesinde menfaatlerimiz birlikte hareketi gerektirir..." şeklinde ifade etmişti (bkz. Ahmet Emin Yalman: *Gördüklerim ve Geçirdiklerim*).

Atatürk ve Orta Doğu Politikası

Sayın Tefvik Rüştü Aras'ın belirttiğine göre Atatürk, Doğuda İran, Batıda da Yunan dostluğuna büyük önem vermişti. Çünkü iki devlet de bölgelerinin en kuvvetli devletleri idi. Bu dostluklar kurulursa tasarladığı Balkan ve Sadâbat paktlarını kurmak kolay olacaktı. Kendisi daha uzun ömürlü olsaydı belki de bu paktlardan federal bir Türk devleti bile çıkaracaktı. Sorun bu politikayı başarı ile uygulamakta idi. Gene onun, Tefvik Rüştü Aras tarafından belirtilen düşüncelerine göre bu politika, temelini bir deniz politikasında bulursa başarı süratli ve sağlam olurdu. Ancak bu politikaya başlamadan önce donanmanın ulaştığı seviyeye kifayetini bizzat görmeli idi. Donanmaya kendisinin ve Başvekilin de bulunacağı bir deniz manevrası yaptıracaktı.

Hafta sonu dolayısıyla mürettebatının yarısı izinli bulunan ve gemilerinin bir kısmı da bakımda bulunan donanmayı birdenbire manevraya çağırarak en zor şartlarda bulunan donanmanın savaşa hazırlık süresiyle savaştaki idare kudretini ölçecekti.

Atatürk 1 Eylül 1927 günü İstanbul'da bulunuyordu. O gün saat 14.45'te Ertuğrul yatıyla Çanakkale'ye hareket etmişti. Donanmanın bir kısmı Moda koyunda, bir kısmı İzmit'te ve denizaltı gemileri de Erdek'te tatil, ikmal ve bakımla meşguldü. Moda önündeki donanma komutan gemisi Hamidiye kruvazörüne birdenbire Başbakan Sayın İsmet İnönü gelmiş ve Atatürk'ün donanmayı manevraya çağıracağını haber vermiş, emrin Genelkurmay Başkanlığından da

telsizle geleceğini belirtmişti. Hatta bu manevrada kendisinin de Hamidiye'de bulunacağını söylemiş ve gitmişti (Zamanın Donanma Komutanı Amiral Fahri Engin'in lütfettiği mektubundaki bilgiler).

Donanma komutanı derhal izinlileri toplatmış, gemilerde açılan işleri kapatmış ve çeşitli limanlardaki gemilere harekete hazırlık emri vermişti. Donanmanın kifayetini gerçek olarak göstermek amacıyla de Donanmada bulunan Alman danışmanlarına haber vermemiş ve onları manevraya götürmemişti. Hareket emri geldiği zaman da, istenen saatte istenilen yerde bulunmak amacıyla Başbakanı da beklemeyen hareket etmişti.

Atatürk'ün donanma kifayetini sadece askerî yönden değil, politik yönden de ölçmek istediği donanma komutanına verdiği manevra faraziyesinden belli oluyordu. Çünkü manevra alanı içinde bulunan Çanakkale boğazı, Lausanne Antlaşmasına göre tarafsız bir bölge idi. Buradan da çeşitli milletlerin ekonomik çıkarları geçiyordu. Böyle bir durum içinde donanma, Gelibolu yarımadasını almış düşmanla muharebeler veren kara kuvvetlerine nasıl yardım edebilecek ve Marmara denizine giren düşman donanmasıyla nasıl çarpışacaktı?

Faraziyeler açık telsizle verilmiş ve cevaplar da açık telsizlerle bildirilmişti. Böylece donanmanın kifayeti bütün dünyaya gösterilmişti. Manevra sonunda Atatürk, gene açık telsizle Donanmaya şunları yazmıştı:

1. İçinde bulunduğunuz şartlara göre İstanbul'dan hareket için harcadığınız zamanı çok bulmadım,
2. Deniz ve kara ile ilgili olarak donanmaya verdiğim görevleri başarı ile yaptınız,
3. Gece harekâtında gösterdiğiniz dikkat beni hoşnut etti,
4. Özellikle son verdiğim faraziyeğe göre çeşitli durumlarda ve çeşitli tedbirlere ait kararlarınızı takdir ile karşılarım,
5. Donanmanın bugün gördüğüm intizamı ve gelişmesi beni çok hoşnut etti.

Donanma komutanına ve donanmanın başkomutan, subay ve bütün askerlerine teşekkür ederim. Bu tarzda himmet ve çalışmanın milletçe daima takdirle karşılanacağına şüphem yoktur.

Deniz Politikası

Donanmanın bu başarısı Atatürk'ü Balkanlarda üstün bir donanma yapmak kararına götürmüştü. Böyle bir donanma yapılırsa bundan sadece stratejik durum değil, hükümet politikası da yararlanacaktı; sadece Çanakkale boğazının savunmasına yetecek bir donanma ile yetinmek doğru olamazdı. Ancak, memleketin malî imkânları göz önünde tutulursa böyle bir donanma birdenbire değil, kademeli olarak yapılabilirdi: Birinci kademede Yavuz muharebe kruvazörü onarılıp 4 yeni muhrip ve 3 avcıbotu yaptırılmalı ve bundan sonra da 4 muhrip ve 8 denizaltı gemisi daha alınmalı idi. Bu arada Gölcük tersanesinin geliştirilmesine karar verilmiş ve bu işe 2 milyon lira ayrılmasını öngören kanun da çıkarılmıştı.

Bu kararın gereği olarak da 1931 yılında Yavuz muharebe kruvazörü, onarımı tamamlanarak hizmete girmiş; İtalyan tersanelerine ısmarlanan 4 muhriple 2 denizaltı gemisi ve 3 avcı botu 1932 yılında yurda gelip donanmadaki yerlerini almıştı. Bu gemilerin nitelikleri şunlardı:

Yavuz muharebe kruvazörü: 23.000 ton, 10 tane 28'lik, 10 tane 15'lik, 4 tane 8.8'lik top, 3 tane torpito kovani ve 28 mil hız;

Adatepe ve Kocatepe muhripleri: 1.250 ton, 4 tane 12'lik, 3 tane 4'lük top, 6 tane torpito kovani ve 38 mil hız;

Tınaztepe ve Zafer muhripleri: 1.206 ton, 4 tane 12'lik ve 3 tane 3'lük top, 6 tane torpito kovani ve 36 mil hız;

Dumlupınar denizaltı gemisi: 920/1150 ton, 1 tane 10.2'lik top, 4 torpito kovani ve 17.5 mil hız; 40 mayın;

Sakarya denizaltı gemisi: 610/940 ton, 1 tane 10.2'lik top ve 6 tane torpito kovani, 9/12 mil hız;

Doğan, Martı, Denizkuşu avcıbotları: 30 ton, 1 tane 7.6'lik top, 2 tane torpito atma cihazı.

Bunlara ek olarak Gür denizaltı gemisi de satın alınmıştı: 750/960 ton, 1 tane 10.2'lik top, 6 tane torpito kovani ve 20 mil hız.

Böylelikle Cumhuriyet donanması ilk kez, 1933 yılında Eğitim donanması hüviyetini bırakıyor, savaş donanması haline giriyordu. Pek büyük ilerleme idi bu... Bu önemli değişikliğin gereği olarak da donanma yeni baştan teşkilâta sokulmuştu: Taşoz, Basra ve Samsun ufak muhripleri kadrodan çıkarılmış, Yavuz ve 4 yeni muh-

riple “Harp filosu”; Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ve Berk ve Peyk gemilerinden bir “İhtiyat filo”; 5 denizaltı gemisiyle bir “Denizaltı filosu”; üç gambottan kurulu “Mayın arama-tarama” ve üç avcıbotundan bir “Avcıbotu filotillası” meydana getirilmişti.

Eğitim donanması yerini bu filo ve filotillalara vermekle donanmanın hızı saatte 12 milden 35 mile, top çapı 15’likten 28’liğe; etkili top menzili 6 kilometreden 16 kilometreye çıkıyor; donanma elektrikli ölçme, hesap ve kontrol aletlerine kavuşuyordu.

Bir yandan da Deniz Harp Akademisi açılarak savaş sevküidare gücü arttırılmış; kara subaylarıyla deniz subayları arasında dayanışma sağlanmış, yüksek mühendis, askerî hâkim, askerî öğretmen, yüksek levazım subayı yetiştirilmek yoluna girilmişti.

Subayların meslek kültürleri o kadar artmıştı ki Almanya, Birinci Dünya Savaşından sonra tekrar silâhlanırken staj için denizaltılarını Türkiye’ye yollayacaktı. Sonradan “Büyük Amiral” olarak Alman Deniz Kuvvetleri komutanı olacak olan Yarbay Doenitz de bu filoda zevkle çalışmıştı. Alman subayları yönetiminde tecrübe dalışı yapan Batıray denizaltı gemisini batmaktan yüzbaşı Lutfi Kerem (rahmetli emekli albay) kurtarmış ve Almanların büyük takdirini kazanmıştı. Yüzbaşı Kemal Arkun (emekli tümamiral) elektrikli hesap makineleri kullanılarak yapılan atışta İtalyanların büyük övgülerini kazanmıştı. Kurmay olmayıp mesleğinde ilerlemiş olan Binbaşı Süreyya Kuntol ve Kenan Or (her ikisi de rahmetli emekli albay), birçok değerli topçu; Albay Mazlum Özar ve Vehbi Dümer, denizaltıcı ve bunun gibi pek çok yetenekli ve değerli genç subaylar yetiştirmişti. Nihayet Albay Safiyettin Dağa da, İspanya iç savaşlarında Gibraltar (Cebelitarık)’da teşekkül eden uluslararası kontrol filosunu yönetmede gösterdiği yüksek başarı ile İngilizlerin takdirini kazanmış ve bu takdir İngiliz hükümeti tarafından Dışişleri Bakanlığımıza resmen bildirilmişti.

Bu arada donanma, kıyılarımızda dolaşmakla milletin denizcilik ruhunu büsbütün kamçılıyordu. İkinci Cumhurbaşkanımız Sayın İnönü bile, Yavuz’da, Donanma Komutanı Ali Ülgen’e: “Türkiye’nin her tarafında bana ‘Yaşasın Cumhurbaşkanı’ diye bağırıyolar; burada ise kayboluyorum; halk ‘Yaşasın Yavuz’ diyor” diyecekti.

Yeni Donanmanın Politik Etkileri

Yeni donanmanın politik etkileri daha Yavuz'un onarım tecrübeleri sırasında başlamıştı. İstanbul'da Mecidiye kruvazöründe Yunan Başbakanı Venizelos'u getiren Averoff zırhlı kruvazörünün amiral ve subayları onuruna öğle yemeği veriyorduk. Yemek sırasında sürat tecrübesi yapmakta olan Yavuz, uzaklardan geçecekti. Bunu gören Yunanlı dostlar, yemeğin resmîyetini unutmuş, güverteye fırlamışlardı. Onlara, bakacak dürbün yetiştiremiyorduk. O kadar heyecanlanmışlardı ki amiralleri verdiği resmî nutukta: "Biz, Türklerle sadece dost kalabiliriz" demişti.

Yunan Dışişleri bakanı da bizim bakan Tefvik Rüştü Aras'a: "Aman, deniz kuvvetlerinden yana birbirimizle yarışa girmeyelim" demişti (bkz. Tefvik Rüştü Aras: *Görüşlerim*, İstanbul 1945). Yunan Donanma Komutanı Amiral Sakalariu ise Pire'de ve kendi gemisinde verdiği resmî yemekte: "Ben ve donanmam, Türk Donanma komutanının emrindedir" diyecek, Yunan kralı da donanmamızı resmen ziyaret edecekti.

Bu olaylar Cumhuriyet donanmasının, savunma görevlerinden başka devlete ne kadar büyük itibar sağladığını göstermeye yetmeli idi. Kamuoyu bu itibarı, her konuda olduğu gibi, Büyük Ata'mızın deniz politikasında da yüksek görüş ve anlayışına borçlu idi. Bundan sonra donanma Atatürk'ün önemli bütün politik hareketlerinin içinde yaşayacaktı: İngiliz kralı, İran şahı, Sovyet mareşalleri, Afganistan kralı ziyaretlerinde hep donanmaya önemli görevler vermiş; ilk kez olarak da donanmanın kişiliğinde şerefli bayrağımızı Malta ve Pire sularında dalgalandırmıştık.

Bundan sonra Yavuz muharebe kruvazörü Başbakan İsmet İnönü'yü Varna'dan alacak; Hamidiye kruvazörü Dışişleri bakanını Odessa'ya, Mareşal Fevzi Çakmak'ı Köstence'ye götürecektir, Adatepe muhribi gene Mareşali Yunan ve Yugoslav limanlarına götürecektir, Zafer muhribi Fransız başbakanını Köstence'den getirecek, Hamidiye okul gemisi olarak İskenderiye ve Kıbrıs'a gidecek; şerefli sancağımız yabancı limanlarda dalgalanarak itibarımızı yükselttikçe yükseltecekti. Donanma âdeta Balkan ve Sadâbat Paktlarının bel kemiğini teşkil etmekte idi.

Atatürk'ün Verdiği Soyadları

Atatürk bazen isteyenlere soyadı vermiş, bazen de kendiliğinden soyadı vererek kişileri şerefleştirmişti. Dikkati çeken nokta denizcilere verdiği soyadlarının üstün anlam taşıması idi: Şükrü Okan ve Fahri Korutürk... Bu soyadları Batılı anlamda hem denizcilerin devlet hayatındaki önemini ortaya koyuyor, hem de toplumun, gelecekte daha büyük sorumluluk alacak kişiler çevresinde toplanmasını tavsiye ediyordu. Atatürk'ün, yüksek zekâ kudretiyle, otuz, kırk yıl önce seçtiği kişilerden birincisi 17 yıl donanmaya komuta ederek yukarıda anlattığımız itibarları sağlamış, ikincisi de askerlikten başka yaptığı politik hizmetlerle de devlete çıkar sağlamış ve en sonunda Cumhurbaşkanlığına kadar yükselmiştir.

Bu hareketiyle Atatürk Büyük Türk ulusuna Batılı hayatın bir gereğini de öğretmek istemişti: Büyük insanların gelecekte devlete büyük hizmetler görecek insanları sezip kamuoyunu onların etrafında toplanmaya hazırlamaları şarttı. Nitekim yabancı büyükler de, hatıralarını yazarken ilkönce maiyetinde çalışan gençlerin değerlerini belirtiyorlardı.

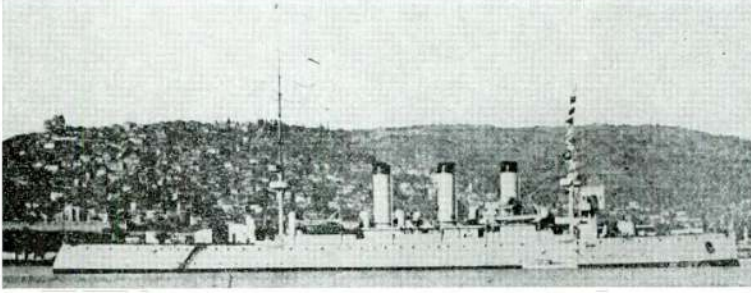
İkinci Kademe Gemi İsmarlamaları

1935 yılı Avrupa için çok önemli bir tarihti. Almanya, Versailles Antlaşmasının hükümlerini tek taraflı bozacak, büyük devletler yeniden silâhlanma yarışına girecek, diktatör devletlerin saldırı politikaları belirecekti. Bu durumda elbette Türkiye'nin deniz silâhlarını takviye etmesi gerekecekti. Bunun yanında bir de, tek taraflı olarak değil, fakat uluslararası konuşmalara dayanarak boğazlar sorununu bir sonuca bağlamak gerekiyordu. Artık boğazlar Türk hükümlerine geri gelmeli idi.

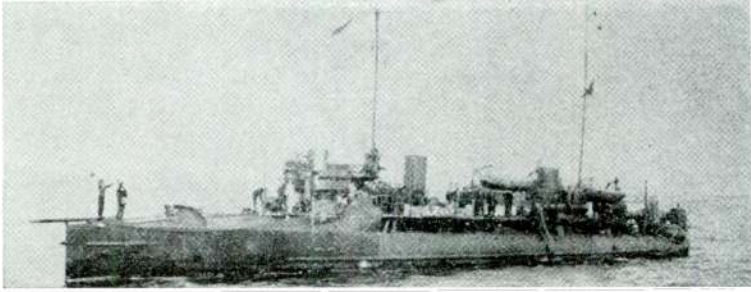
1936 yılında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Montreux'da boğazlar sorununu Türk politikasına itibar sağlayarak çözümlenmişti.

Diğer taraftan Deniz Müsteşarı Albay Sait Halman (rahmetli tümamiral), Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanını donanmanın takviyesi konusunda ikna etmişti. Böylelikle ilkönce Almanya'ya, ikisinin montesi İstanbul'da yapılmak üzere 4 denizaltı, sonra da İngiltere'ye 4 muhrip ve 4 denizaltı ismarlanmıştı. Bu gemiler şunlar idi:

1924 yılında Cumhuriyet Donanması

Res. 1 — Mecidiye kruvazörü

Res. 2 — Taşoz muhribi

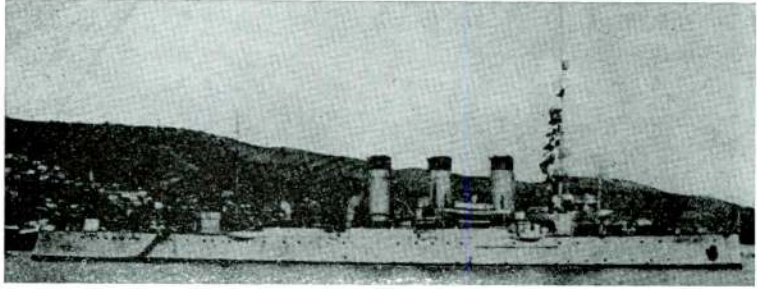
Res. 3 — Akhisar torpitosu

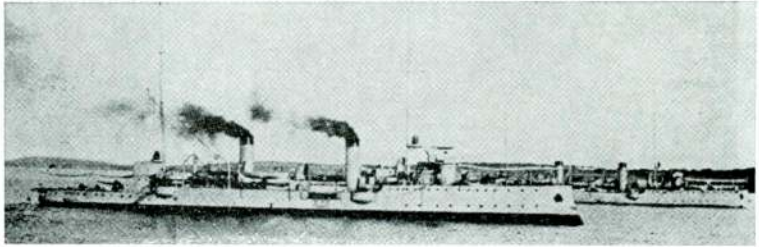
Res. 4 — Yunus torpitosu

A. Büyüktuğrul

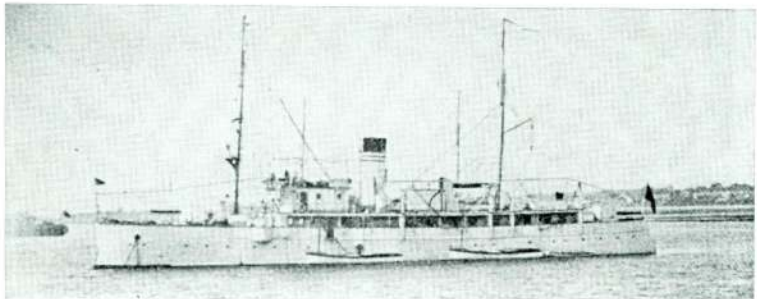
1927 yılına kadar hizmete katılanlar

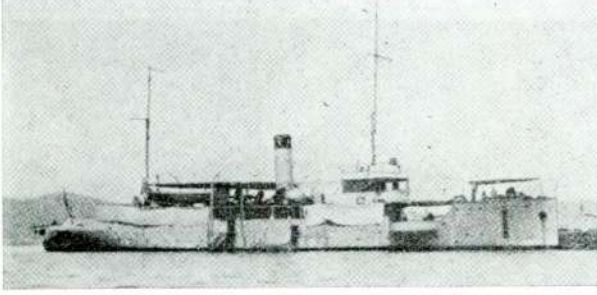
Res. 5 — Mecidiye kruvazörü

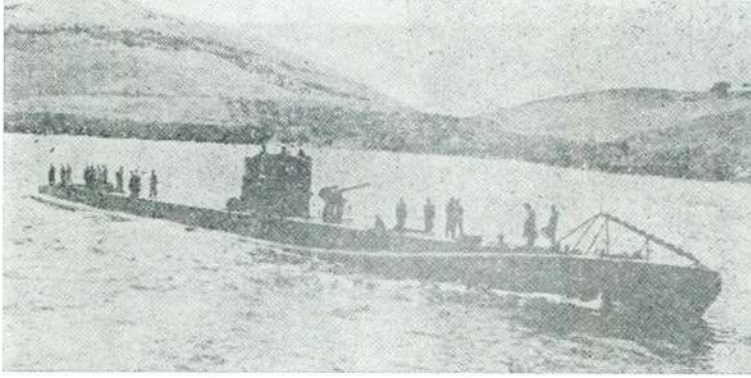
Res. 6 — Peyk ve Berk torpito kruvazörleri

Res. 7 — Sakız - Preveze, Aydınreis, Burakreis gambotları

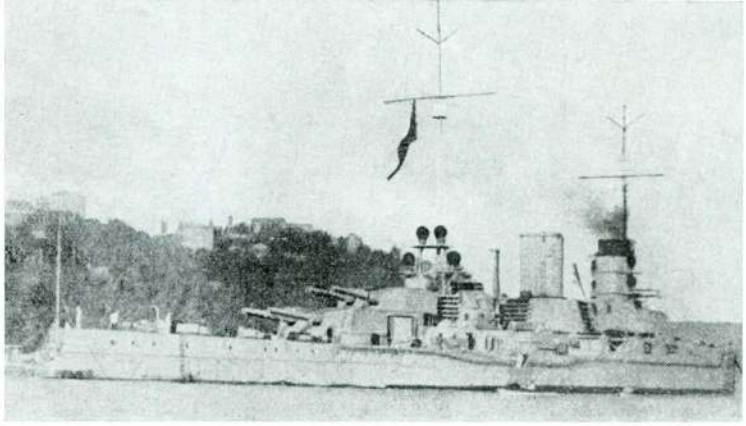
Res. 8 — Hızırreis, İsarreis, Kemalreis gambotları

Res. 9 — Birinci İnönü, İkinci İnönü denizaltı gemileri

A. Büyüktuğrul

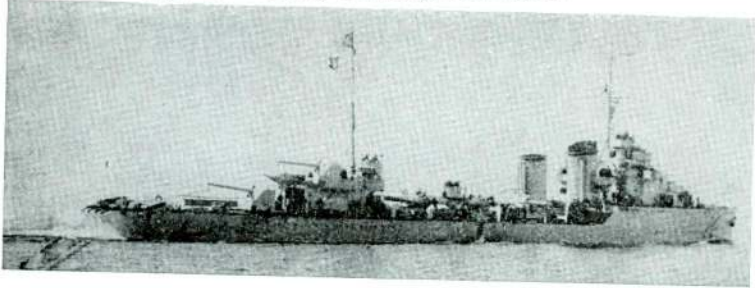
1932 yılında hizmete katılanlar

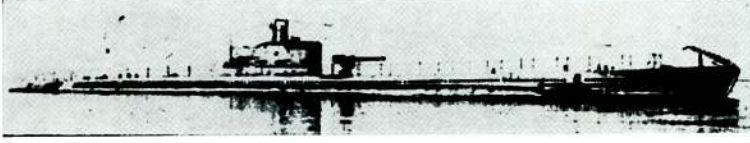
Res. 10 — Yavuz muharebe Kruvazörü

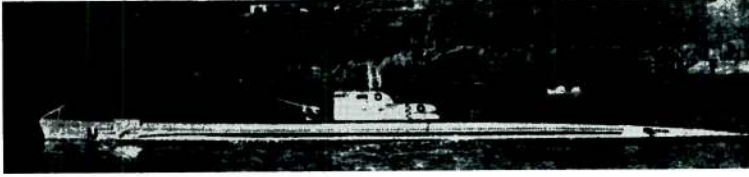
Res. 11 — Zafer, Tınaztepe muhripleri

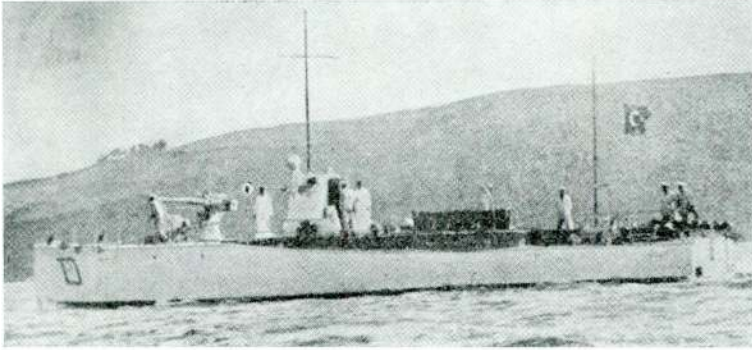
Res. 12 — Kocatepe, Adatepe muhripleri

Res. 13 — Sakarya denizaltı gemisi

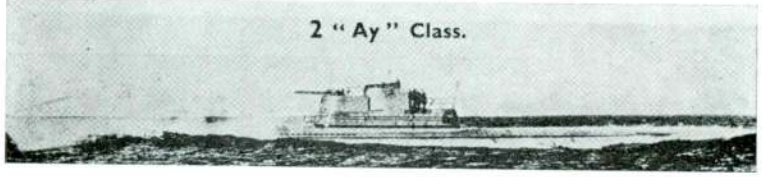
Res. 14 — Dumlupınar denizaltı gemisi

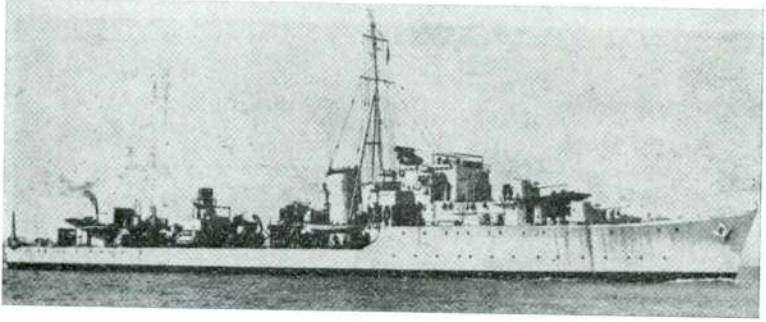
Res. 15 — Doğan, Martı, Denizkuşu avcı botları

A. Büyüktuğrul

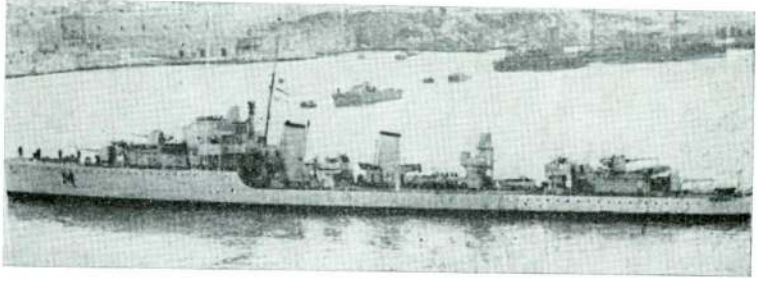
1939 - 1945'te hizmete katılanlar

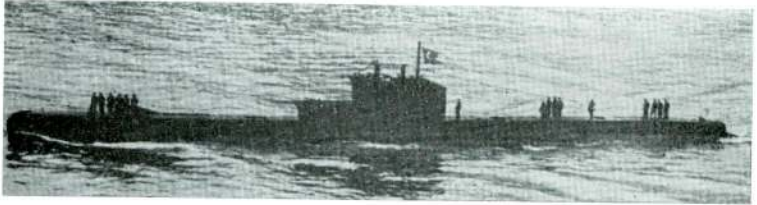
Res. 16 — Saldıray, Yıldıray, Atılay denizaltı gemileri

Res. 17 — Gayret muhribi

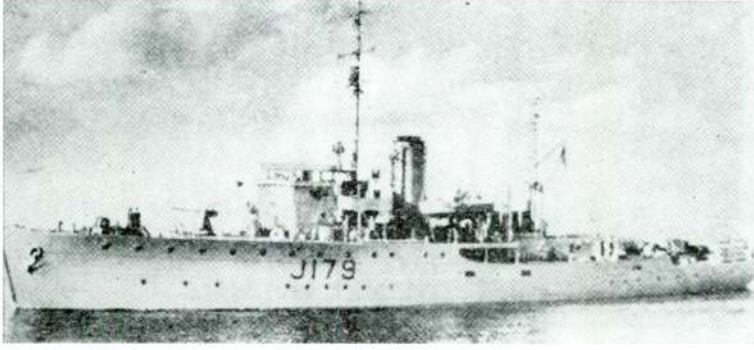

Res. 18 — Muavenet, Sultanhisar, Demirhisar muhripleri

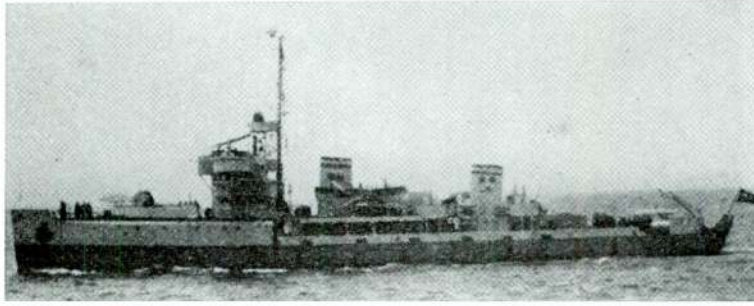

Res. 19 — Oruçreis, Muratreis, Burakreis denizaltı gemileri

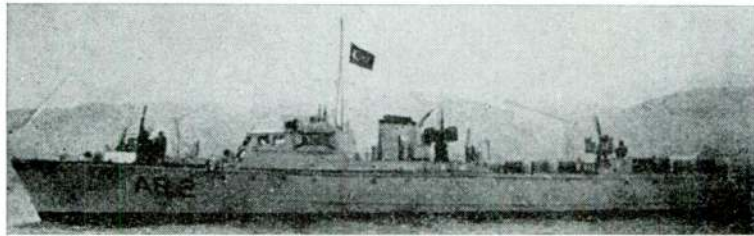

Res. 20 — “Ayvalık” tipi mayın tarayıcılardan biri

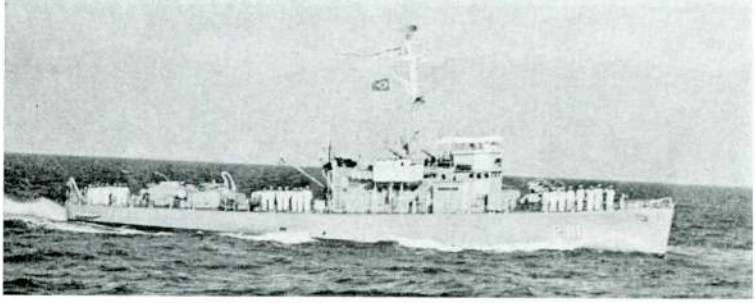
Res. 21 — “Çeşme” tipi mayın tarayıcılardan biri

Res. 22 — “A-B” tipi sekiz avcı botundan biri

A. Büyüktuğrul

Kartal gemileri

Res. 23 — Sultanhisar, Demirhisar, Akhisar, Sivrihisar, Koçhisar

Res. 24 — Mareşal Fevzi Çakmak, Piyale Paşa, Uluç Ali Paşa, Alpaslan (1959'da hizmete girdiler, 1970 yılında kadro dışı bırakıldılar)

Res. 25 — Gelibolu, Gemlik, Giresun, Gaziantep

Res. 26 — Berk, Peyk (Gölcük tersanesinde yapıldılar)

A. Büyüktuğrul

1973 yılında donanma muhripleri

Res. 27 — Tınaztepe, Adatepe, Kocatepe, Muavenet, Zafer

Res. 28 — İstanbul, İzmir, İzmit, Iskenderun, İçel

Denizaltı gemileri

Res. 29 — Muratreis, Oruçreis, Uluç Ali Paşa, Birinci İnönü,
Preveze, Cerbe, Burakreis, Dumlupınar

Res. 30 — İkinci İnönü, Sakarya, Gür, Çanakkale, Turgutreis,
Pirireis, Hızırreis

Muhrip adları henüz verilmemişti. Sonradan verilen adlar da Muavenet, Gayret, Sultanhisar ve Demirhisar idi. Bu gemilerin niteliği şöyle idi: 1.360 ton, 4 tane 12'lik ve 5 tane ufak top, 4 torpito kovani ve 34 mil hız.

Batıray denizaltı gemisi, aynı zamanda mayın atabilen bir denizaltı gemisi idi. Savaş çıkınca Almanlar bu gemiyi bize vermeyip kendi donanmalarında kullandılar. Savaş içinde de gemi battı.

Saldıray, Atlay, Yıldıray denizaltı gemileri: 942/1.228 ton, 1 tane 10.5'luk ve 2 tane küçük top, 6 tane torpito kovani ve 20 mil hız.

Muratreis, Oruçreis, Burakreis, Uluçalireis denizaltı gemileri: 687/861 ton, 1 tane 10.2'lik top ve 6 torpito kovani, 13 mil hız.

İngilizler, savaş çıkınca muhrip ve denizaltılara el koymuşlar ve onları kendi donanma hizmetlerinde kullanmışlardı. Bunlardan bir muhrip ve Uluçalireis denizaltı gemisi savaşta batacak, ötekiler ise 1942 yılında ve daha sonra teker teker bize verilecekti.

Almanların yaptığı denizaltılara gelince: İlkönce Saldıray gemisi 5 haziran 1938'de yurda gelip hizmete girdi; Atlay denizaltı gemisi İstanbul'da 19 mayıs 1939 tarihinde denize indirildi, Donanmadaki görevine 1941 yılında başladı. 14 temmuz 1942 günü de Çanakkale dışındaki tecrübe dalışında kazaya uğradı ve battı. 6 subay, 18 assubay ve 16 er şehit olmuştu.

Yıldıray gemisi Haliç'te 28 ağustos 1939'da denize indirilmişti. Savaştan ötürü malzeme eksikliğinden hizmete girmesi 15 ocak 1946 tarihine kadar uzamıştı. Fakat Amerikan tipi gemilerin katılmasından doğan personel eksikliği yüzünden fiilî kadroda ancak bir yıl kalmış, sonra kadro dışı bırakılmıştı.

Burada Tümamiral Sait Halman'ı da rahmetle anmak gerekecek ve hatta vicdanî ve millî bir görev olacaktır. Çünkü o, yalnız bu gemileri devlete aldırarak kalmamış, yaptığı savaş malzeme stoklarından ötürü, İkinci Dünya Savaşının malzeme sıkıntısı içinde, demir ve denizyollarının da düzenli işlenmesini ve ulaştırmanın aksamasından çalışmasını sağlamıştı.

Atatürk'ün Denizdeki Cenaze Töreni

Atatürk'ü biz, istiklâl havasından başkasına razı olmayan Büyük Türk ulusunu, yabancı yumruğundan kurtarıp Batılı hayata kavuşturan bir devlet adamı olarak tanırız. Bundan daha üstünü, onun,

dünya tarafından insan haklarının ilk kurucu ve koruyucusu uluslar arasındaki ilişkilerin barış yoluyla çözümlenebileceği görüşünün bayraktarı olarak tanınmasıdır. Bu deha ürünü hizmetleri, fani dünyayı terk etmesinden sonra da milletlerin kara ve deniz kuvvetlerini onun aziz huzuruna getirmiştir.

Onun ölümünde bile devletine kazandırdığı itibarların biri de Türk Donanma komutanına uluslararası bir filoya komuta etmek şerefini kazandırması olmuştu. Çünkü tören için limana demirleyen her gemi "Sizin emrinizdeyiz" demek nezaketini göstererek göreve başlamış, donanma komutanımızın planına göre demirlemiş, seyretmiş ve filodan ayrılmıştı.

Bu tören, bütün üzüntüleriyle birlikte, Büyük Türk ulusunun bütün Osmanlı imparatorluğu zamanında görmediği şekilde itibarlı olmuştu (Törenin ayrıntıları için bkz. Afif Büyüktuğrul: *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, Ankara 1969).

İkinci Dünya Savaşında Deniz Kuvvetlerimiz

İkinci Dünya Savaşında Türkiye Cumhuriyeti savaşa girmemiş, tarafsız kalmıştı. Buna rağmen donanmamız barış zamanında asla görülmeyen sıkıntılar içinde yaşamıştı. Çünkü herhangi bir donanmanın kifayetini yüksek tutabilmesi, açık denizlerde eğitim yapmasına bağlı idi. Muharipler, çevremizdeki denizleri mayınlarla ve denizaltı gemileriyle çok tehlikeli hale sokmuşlardı. İçinde İngiltere'den alınacak dört denizaltı gemisinin kahraman mürettebatı dolu Refah ticaret gemisi de bu yüzden batırılmış ve çok büyük sayıda değerli denizci ve havacı şehit olmuştu.

Deniz savaşında moralin de büyük yeri vardı. Koskoca donanmanın mürettebatını Marmara denizinin dar sınırları içinde tutmak moral açısından tehlikeli idi. Bunun için Donanma komutanı, Genelkurmay başkanından emir çıkartarak denizaltı gemilerini teker teker Kuzey Ege denizinde tatbikata yollamış, gene denizaltı gemileriyle Sinop'a kadar tatbikat yaptırmıştı.

Savaş içinde deniz kuvvetlerimiz yeni gemi ve modern savaş aletlerine kavuşacaktı. Suyun altındaki düşman gemilerini bulup ona saldırılmasını kolaylaştıracak, uzak mesafelerdeki düşmanı görüp ona sıhhatli top atışı yapmağa imkân verecek ve boğaz ve limanlara yaklaşacak denizaltı gemilerinin bulunmasını ve imha edilmesini

kolaylaştıracak, mıknaatlı mayına karşı gemileri batmaktan kurtaracak elektronikli modern aletler, deniz kuvvetlerimize savaş içinde girmişti. Tabiatıyla personelin bu modern aletlere alıştırılması oldukça önemli sorun oluyordu. Hemen yeni kurslar açılıp, modern laboratuvarlar yapılp donanmayı yeni esaslara göre hazırlamak gerek-mekte idi. Denizcilerimizin yüksek kifayeti burada da görülmüş ve üç ayda donanmamız, bu konularda, elektronikle teçhiz edilmiş bir donanma halini almıştı.

Aradan bu kadar yıllar geçtikten sonra İkinci Dünya Savaşına ilişkin belgeli kitapları incelediğimiz zaman donanmamızın yetiştiği harp usulleri ve elektronik kifayetin birçok devletlerin aynı kifayetin-den üstün olduğunu görmek bizlere ayrı bir gurur verecekti.

Donanma İkinci Dünya Savaşında kendi sularında savaş görevleri de yapmıştı. Sovyet denizaltı gemileri ve Alman denizaltı gemileri bizim karasularımızda birbirinin motor ve ticaret gemilerine saldırı hareketi yapıyorlar ve bu arada bizim gemilerimize de, düşman sanısıyla hücum ediyorlardı. Özellikle Romanya'dan mülteci taşıyan motorlar çok saldırıya uğruyorlardı.

Sovyet ve Almanların attığı mayınlardan ipini koparıp kıyıları-mıza sürüklenenler de ciddi bir tehlike idi. Birinci Dünya Savaşından da savaş deneylerimiz vardı. O savaşta Boğaz'dan giren serseri bir mayın Kandilli burnunda patlayıp buradaki bütün yeni yapılmış ve tarihi yalıları yakmıştı.

Bunun için Deniz Kuvvetleri gerekli tedbirleri almak zorunda kalmış, muhripleriyle devamlı şekilde Boğaz'la Zonguldak arasında denizaltılara karşı koruma ve mayınları yakalayıp imha etme görevleri yapmıştı. Yalta Konferansına gitmekte olan Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill'i götüren gemileri de Almanların muhtemel denizaltı taarruzlarına karşı korumuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaştan hemen sonra Cum-huriyet donanmasına katılan savaş gemileri şunlardı:

1941 yılında: Sivrihisar ve Yüzbaşı Hakkı mayın dökücü gemi-leri: 350 ton, 15 mil hız, 1 tane 7.6'lık top ve 1 tane ufak top, 40 mayın (Bu gemilerin hizmete girmesiyle eskiliklerinden ötürü Uyanık ve Nusret mayın gemileri fiilî kadrodan çıkarılmışlardı).

1942-1946 yıllarında: Sivrihisar, Demirhisar, Muavenet ve Gayret muhripleri.

22 ağustos 1946 günü: Alanya, Antalya, Ayvalık, Ayancık, Amasra mayın arama tarama gemileri: 650 ton, 15 mil hız, 1 tane 7.6'lık top ve 3 tane ufak top, 2 su bombası topu (Bu gemilerin hizmete girmesiyle mayın tarama hizmetinde kullanılan Hızırreis, İsareis ve Kemalreis gambotları kadro dışı bırakılmıştı).

1946 yılında: Bafra, Bandırma, Bodrum ve Bartın tahta mayın arama tarama gemileri;

1947 yılında: Çardak, Çeşme, Çandarlı, Çarşamba, Edremit, Ereğli, Edincik ve Erdemli mayın arama-tarama gemileri: 890 ton, 18 mil hız, 1 tane 7.6'lık ve 4 tane ufak top, 2 tane su bombası topu.

Bunlardan başka 8 liman savunma botu, 3 ağ gemisi ve 10 araba vapuru alınmıştı.

Amerikan Askerî Yardımı

İkinci Dünya Savaşının da dünyaya istenilen ebedî barışı getirememesi ve dünyanın Doğu, Batı ve Tarafsız blok olarak üçe ayrılması Türkiye'yi de yeniden silâhlanmaya zorlamıştı. Üstelik daha ittifaklar kurulmadan Boğazlarımıza el atmak ve Doğu illerimizi elimizden almak konusunda kuzey komşumuzun saldırı politikasına geçmesi karşısında Türkiye tek başına metanetle durmuş, Yunanistan ise kardeş savaşına sürüklenerek İngiliz ve Amerikan fiili yardımlarıyla badireyi atlatmıştı. Bu arada rahmetli Rauf Orbay, hiç bir resmî makama sahip olmamasına rağmen Amerika'ya gitmiş, gerçek duruma ilişkin bilgiler vermişti. Böylece Türkiye ve Yunanistan'a askerî yardım yapılmasını kapsayan Truman doktrini doğmuştu (bkz. Ahmet Emin Yalman: *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz*, İstanbul 1970).

Bu yardım için Amerika Birleşik Devletleri Kongresinin çıkardığı kanuna göre bu devlet, verdiği silâh ve materyale iyi bakıldığını ve bunun yerinde kullanıldığını kontrol için iki devlete birer askerî komisyon yollamak zorundaydı. Bu komisyon, bir general ya da amiral başkanlığındaki Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerinden kurulacaktı. Hepsinin başında gene bir general bulunacaktı.

Büyük Millet Meclisi de, yardımı, çıkardığı kanunla kabul edince yapılacak yardımın mahiyetini tespit üzere Amerika'dan

Türkiye'ye gene bir general başkanlığında Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerinden kurullar gelmişti. Amiral Hermann başkanlığındaki deniz kurulu donanmaya gelerek kuruluş ve eğitim durumunu tespit etmişti. Böylece Türk ve Amerikan denizcileri arasında çok samimi bir çalışma birliği başlamıştı. Bu işbirliğinin Türkiye yönünden mutlu yanı deniz subaylarını İkinci Dünya Savaşının tecrübeleri, tekniği ve taktiği konusunda bilgi sahibi etmektir. Amerika Birleşik Devletleri ise Amerika - Sovyet ilişkilerinde kendisine samimi ve gönüllü bir dost, stratejik önemi pek büyük olan bir ileri karakol kazanıyordu.

Böyle bir durumu tahrik eden de Sovyet Rusya idi. Çünkü; bu devlet, İstiklâl Savaşı sırasında da büyük vaatlerde bulunmasına rağmen, fazla bir gemi ve materyal yardımı yapmamıştı (bkz: *İstiklâl Savaşı*, cilt V., Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi). İkinci Dünya Savaşındaki tutumu da Kırım Savaşından sonraki tutumunun aynı olmuştu. Sovyet Rusya ilkönce 25 yıllık Türk-Sovyet dostluk ve saldırmazlık anlaşmasını bozmuş, sonra Türkiye'yi pay konusunda ilkönce Hitler, sonra da Roosevelt ile gizliden anlaşmaya kalkışmış, onlardan aldığı ret cevabı karşısında da sorunu tek başına çözümlenmeğe kalkışarak resmen Türkiye'yi tehdide başlamıştı. Nitekim dünya, Kırım Savaşına da böyle gitmişti.

Türkiye Cumhuriyetinin durumu acele karar verilmesini gerektirmese Amerika askeri yardımı daha da verimli olabilirdi. Çünkü Anglo-Sakson uluslarının, hiç bir devleti denizlerde söz sahibi etmek istemeyeceği bir tarihî gerçektir. Nitekim İkinci Meşrutiyetten sonra İngilizlerin bize yaptıkları Sultan Osman zırhlısı da kendilerine yaptıkları kadar sağlam olmamıştı (bkz. Richard Hough: *Büyük Dretnot*). Üstelik bu, Birinci ve İkinci Dünya savaşları ittifak lideri devletlerin müttefiklerini de sömürdüğünü açıkça göstermişti.

Elde düşünecek zaman olsa ittifak pazarlığı da uzar ve her iki devletin çıkarlarına daha uygun bir deniz kuvveti elde edilebilirdi. Yoksa Amerikalıların ilk anda verdikleri 4 eski muhriple 4 denizaltı gemisi Türkiye'nin Sovyet Rusya muvacehesindeki stratejik duruma nasıl bir katkıda bulunabilirdi?

Amerika Birleşik Devletlerinin ilk ağızda verdikleri gemiler şunlardı:

Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya, Gür denizaltı gemileri (Bu gemiler Türk Deniz Kuvvetlerine 23 Mayıs 1948 günü teslim

edilmişlerdi) : 1.525/2.300 ton, 21 mil hız, 2 tane 12.7'lik ve 2 tane küçük top, 10 tane torpito atacak kovan;

28 nisan 1949 ve 18 ağustos 1949 günleri teslim edilen Gelibolu, Giresun, Gaziantep ve Gemlik muhripleri: 1.630/2.300 ton, 34 mil hız, 4 tane 12.7'lik, 6 tane küçük top ve 5 tane torpito kovana.

23 nisan 1948 günü teslim edilen "K" sınıfı 8 avcıbotu: 215 ton, 12 mil hız, 1 tane 7.6'lık ve 2 tane küçük top.

İki tane seyyar fabrika, 1 tane ağ, 1 tane akaryakıt gemisi...

Bundan ötürü yapılan kuvvet yardımı, ihtiyacı karşılar bir yardım olamamıştı. Bunun yerine Deniz fabrikalarının teknik gelişmesini sağlayacak bol malzeme verecekler ve Türk Deniz kuvvetlerine çok modern bir ikmal örgütü kazandırıp materyal tedarik ve dağıtımını daha teknik ve bilimsel esaslara bağlayacaklardı.

Bu gemilerin hizmete girmesiyle, personal ihtiyacından, eski Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya ve Gür denizaltı gemileriyle Zafer, Tınaztepe, Kocatepe ve Adatepe muhripleri kadro dışı bırakılmışlardı.

Amerikan askerî yardımıyla Türk Deniz kuvvetleri daha modern teknik ve taktik şartlara kavuşmuştu. O zamana kadar kullandığı materyal bozulduğu zaman onarmaya dayandığı halde artık yedek parça sistemi tatbik ediliyor, bozulsun bozulmasın, zamanını dolduran yedek parça değiştirildiği için personel daha emin çalışıyordu. Taktik sistemler de bilimsel esaslara dayanmıştı. Denizaltı gemileri ve muhripler daha sıhhatli hücum ve savunma yapmaya başlamışlar, attığını vuran gemi hüviyetini kazanmışlardı.

Nitekim Cumhurbaşkanı İnönü'nün huzurunda yapılan deniz manevrasında bu başarı kesinlikle görülmüş ve gemiler takdir görmüşlerdi.

1950 Sonrası

Zamanın Başbakanı Celâl Bayar'a deniz sorunlarına uzak bir devlet adamı denemezdi. *Ben de yazdım* adını verdiği kitabında deniz sorunlarını da söz konusu etmesi bunu göstermektedir. Üstelik başbakan olur olmaz sık sık savaş gemilerine baskın ziyaretleri yapması, Yavuz gemisinin top atışlarında bulunması, Deniz Harp Akademisinin deniz harp oyunlarına katılması bu ilginin yakın bir delili idi. Değerli Deniz Binbaşı Baki Hüsmen'i başyaver olarak seçmişti.

Lâkin aynı fikirler Cumhurbaşkanı Celâl Bayar için söylenebilir mi idi? Kanılarımıza göre bu kararı tarihe bırakmak daha doğru olacaktır. Çünkü 27 Mayıs İhtilâlinde on üç yıl geçtiği halde henüz Demokrat Parti sorumlusu belli edilememiştir. Kimi Celâl Bayar, kimi de Adnan Menderes diye yazıyordu.

Yalnız iki ifade Demokrat Partinin deniz hareketine kaynak sayılabiliyordu. Çünkü bu iki ifadede biri Washington Büyükelçimiz Sayın Suat Hayri Ürgüplü'ye, öteki de Deniz Kuvvetleri Komutanı rahmetli Oramiral Sadık Altınca'nı aitti.

Sayın Ürgüplü lütfettiği bilgilerde Celâl Bayar'ın Amerika ziyaretinde Amerikan deniz kuvvetleri komutanından kruvazör istediğini, tercümanlığını da kendisi yaptığını söylemişti. Amiral Sadık Altınca ise milli ihtiyaç dolayısıyla yeni gemi satın alınmasını Celâl Bayar'a teklif ettiği zaman "Sırası değil..." cevabını aldığını belirtecekti. Bundan ötürü Amiral Altınca, "O halde ben deniz kuvvetlerinin ihtiyacı olan üs, fabrika, karargâh ve kışla, eğitim tesisleri, yollar, okullar, hastaneler yapayım; benden sonrakiler de donanma yapar" demişti. Gerçekten de Gölçük, Kasımpaşa, Yassıada, İstanbul, Boğazlarda yaptırdığı modern tesisler donanmaya hizmetten başka, Demokrat Parti hükümetinin propoganda hizmetine de yaramıştı. Hangi devlet adamı Türkiye'ye getirilirse hemen bu tesislere götürülüyor ve onlara gösteriliyordu.

Diğer taraftan Amerikan askerî yardımı, sonradan yapılan NATO çalışmalarıyla beraber Türk Deniz kuvvetlerinin etkisini çok kuvvetli bir şekilde artırmıştı. Personel, artık muhripte 200 tonluk tekneye kadar Amerika'dan almak için oraya gidiyor ve gemisini getiriyordu. Böylelikle şerefli bayrağımız Amerika'dan Pakistan suları ve kıyılarına kadar gitmiş, oralardaki deniz manevralarında da dalgalanmıştı. Bu büyük faaliyet ise, gene şerefli bayrağımızın gölgesi altında Türk kültürünü yaydıkça yaymıştı. Bir de Demokrat Parti, derin düşünüp de Kore savaşlarına, ikmalini Amerikan ikmal gemilerinden yapmak üzere, iki tanecik muhrip yollasaydı orada beliren kara kuvvetlerimizin dünya çapındaki kahramanlıklarına daha büyük gururlar eklenecekti . . .

Amerikan askerî yardımında beliren samimî dostluk Türk Deniz kuvvetleri ve devlet adamlarını hangi Amerikalıya rastlarsa ondan gemi istemeye sevk etmişti. Karşıdaki Amerikalının yetkisine bakıl-

mıyor, hemen "Bize gemi verin" deniyordu. Onlar ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi yeteri kadar deniz kuvveti vermemek kararlarını gizlemek için "Bizim büyük donanma gezdirmeye mali kudretimizin yetmeyeceğini neden olarak gösteriyorlardı. Altı yılda vere vere birkaç denizaltı gemisi daha vereceklerdi. Bu hal de Amiral Altuncan'ı hidetlendirecek ve hükümetten izin alarak İngiltere'den dört muhrip satın almaya götürecekti. Gerçi Amiral Rafet Arnom, kruvazörler ve muhripler satın almak üzere yola çıkarılmıştı ama, birbirini izleyen emirlerle alınan muhrip sayısı dörde indirilmiş, başka da gemi alınmamıştı. Alınan muhriplere de Fevzi Çakmak, Alpaslan, Piyale Paşa ve Kılıçalı Paşa adları verilmişti. Bu muhriplerin hizmete girmesiyle de Sultanhisar, Demirhisar ve Muavenet muhripleri kadro dışı bırakılmış, Gayret muhripi ise muhrip filotillaları komutanlığına karargâh gemisi yapılmıştı.

Bu Muhriplerin alınması Amerikalıları üzümüş ve bu, bizi suçlamalarına neden olmuştu: "Biz size gemi verecektik, bunları neden satın aldınız?" diye sormuşlardı.

Gerçekten de Amerikalılar NATO planları gereğince, sonradan bize aşağıdaki gemileri vermişlerdi:

- 3.000 tonluk Amerikan yapısı, Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe, Muavenet, Zafer muhripleri;
- 2.050 tonluk İçel, İskenderun, İstanbul, İzmir, İzmit muhripleri;
- 1.526 tonluk Amerikan yapısı Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya, Çanakkale, Cerbe, Hızırreis, Pirireis, Preveze, Turgutreis denizaltı gemileri;
- 1.882 tonluk Amerikan yapısı Nusret mayın dökücü gemi;
- 280 tonluk Amerikan yapısı Akhisar, Koçhisar, Demirhisar, Sivrihisar, Sultanhisar, Yarhisar refakat gemileri;
- 160 tonluk Alman yapısı Kartal, Şimşek, Pelikan, Meltem, Denizkuşu, Kasırga, Atmaca, Albatros hücumbotları;
- 70 tonluk Doğan, Martı hücumbotları;
- 743 tonluk Amerikan yapısı Marmaris, Meriç, Mürefte, Mordoğan, Mersin mayın dökücü gemileri;
- 540 tonluk Mehmetçik mayın dökücü gemi;
- 390 tonluk Tirebolu, Tekirdağ, Trabzon, Terme mayın tarayıcı gemi;

320 tonluk Samsun, Sapanca, Sarıyer, Saros, Seddülbahir, Selçuk, Seymen, Sığacık, Silifke, Sinop, Sürmene, Sincan mayın tarayıcı gemileri.

Ayrıca 42 çıkarma gemisi.

Tabiatıyla aynı adı taşıyan bir gemi hizmete girdikçe daha eski sistem materyale dayanan eskisi hizmetten çıkarılıyordu. Böylelikle Birinci İnönü, İkinci İnönü, Muratreis, Cerbe denizaltı gemileri Türk donanmasında aynı adı taşıyan üçüncü gemiler olmuştu.

NATO ve CENTO İttifakları

NATO ve CENTO muhtemel saldırılara karşı korunmak için kurulmuş savunma ittifakları idi. Başta gençlerimiz olmak üzere Türkiye Cumhuriyetinin bu ittifaklara girmesini eleştirenler de az olmamıştı. Lâkin silâh, teknik ve hatta savaş şekillerinin gelişmesi göz önünde tutulursa bu eleştirilerin ne kadar yersiz olduğu kolaylıkla anlaşılabilirdi. Zamanla savaşların kesin sonuç alacak alanı olan karalarda savaş hızlanmış ve bu harp "Hareket savaşı" halini almıştı. Bunun sonucu olarak savaşlar çok materyal harcamasını gerektiren, hatta stratejik çekilmelerde düşman tarafına çok miktarda materyal bırakılan bir silâhlı mücadele halini almıştı. Bu bakımdan, böyle bir mücadeleye katılacak Türkiye Cumhuriyetinin kendi kara ve hava kuvvetlerini besleyecek denizyollarının güvenliğine hazırlanması şart oluyordu.

Diğer taraftan ittifaklar da gelişmişti. Mütteliklerin savaştan önce birleşik harekâta samimî şekilde hazırlanabilmeleri için birleşik strateji ve taktik doktrinler bulmaları, materyal standartları hazırlamaları, dil sorunlarını çözümlenmeleri bir zorunluktur. Bunları savaş başladıktan sonra hazırlamağa kalkışmak savaşı kaybetmek demektir. Özellikle coğrafi durumu Doğu ve Batı blokları arasında temas noktası ve Karadeniz ile Akdeniz arasında irtibat noktası olan Türkiye bu sorunu ciddiyetle ele almalı idi. Bundan ötürü de tarih Türkiye'yi ittifaklara sokanları eleştirmeyecek, tam tersi takdir edecekti. Balkanları ve Orta Doğu'yu federal ya da konfederal bir devlet haline getirmediği ve bu devlete çok büyük bir sanayi gücü kazandırmadıkça, başka da yol yoktu.

İttifakın ilk sorunu da Akdeniz'deki askerî denizyollarının güvenliğini sağlamaktı. Fakat Boğazlar gibi çok ciddi stratejik noktaya sahip Türkiye'ye bu ciddiyetin gerektirdiği yardımı yapmamak

NATO'nun, belki de, en zayıf noktasını teşkil etmişti. Türkiye'ye vaktiyle böyle bir yardım yapılmış olsaydı bugün Doğu donanmasını Akdeniz'de görmek mümkün olamayacaktı.

Her ne olursa olsun NATO karargâhlarında çalışan Deniz subaylarıyla bu ittifakın deniz manevralarına katılan gemilerimiz, şerefli bayrağımıza büyük itibarlar kazandırmışlardı. Böylelikle Deniz kuvvetlerimiz memleket kültür ve değerlerini etrafa tanıtmak görevini NATO ve CENTO ittifakları içinde de yapmıştı.

Ve 27 Mayıs Sonrası

27 Mayıs sonrası yedi yıl, millet ve silâhlı kuvvetlerin başka parçaları gibi, Deniz Kuvvetlerini de yeniden yerine oturtmakla geçmişti. Bundan sonra Deniz Kuvvetlerinde deniz-hava kuvvetini teşkil (deniz-hava kuvveti, yalnız denizde savaşmak üzere yetiştirilmiş hava kuvveti demektir) ve deniz kuvvetini roket çağına sokmak gibi iki mutlu olay meydana gelmişti.

Deniz-hava kuvvetini, özellikle bunun denizyolları güvenliğinde ana silâhlardan biri olduğunu anlayan bazı büyük devletler İkinci Dünya Savaşından önce kurmuşlar; bazıları da İkinci Dünya Savaşının gerçek derslerine dayanarak sonradan böyle bir kuvvet yapmışlardı. NATO deniz manevralarında bizden başka bütün devletlerin deniz-hava kuvvetleri vardı.

Bizim geri kalmamızdaki neden ise malî imkânsızlığımız olmuştur. Değerli havacılarımız hava kuvvetlerine tahsis edilebilen küçük bir bütçe ile hem vatan sathının hava savunmasını sağlayacaklar, hem de kara ve deniz savaşına yardım elini uzatacaklardı. Deniz-hava kuvvetinin kurulamaması hiç kuşkusuz, onların da üzüntüsü idi. Nihayet bu zorluk da çözümlenmiş ve 1971 yılında deniz-hava kuvvetinin temeli atılmıştı. Bu birlik gelecek savaşlarda en önemli varlığını özellikle denizyollarımızın güvenliğinde gösterecekti.

Diğer taraftan roketsiz bir donanma, yaşadığımız şu yıllarda donanmadan sayılamazdı, çünkü elektronik güçle 50-100 mil mesafeye tahrip gücünü yetiştiren bir donanma karşısında ancak 8 mile mermi atabilen bir donanmadan başarı beklemek mümkün değildir. Üstelik zamanın ulaştığı teknik güce hazırlanamamış donanmalar, yaptıkları savaşlardan sonra, uluslarını da haksız suçlamalara açık bırakırlar: İtalyan donanmasının İkinci Dünya Sava-

şından sonraki durumu gibi... Türkiye Cumhuriyeti deniz kuvvetlerinin gemilerden ve karalardan deniz hedeflerine doğru roket kullanması milli bir zorunluktur. Donanmamız bu çağa 1973 yılında girecekti.

Konuyu Kaparken

2 eski kruvazör ve 5 eski küçük gemiyle 1924 yılında çalışmaya başlayan Cumhuriyet donanması 1973 yılında, yani Cumhuriyetin ellinci yılında 14 muhrip, 11 denizaltı gemisi, 10 hücumbotu, 6 refakat gemisi, 7 mayın dökücü gemi, 23 mayın tarayıcı gemi ve 42 çıkarma vasıtasına yükselmişti. Bu donanmanın yanında bir hayli yardımcı gemi de vardı: Karargâh gemisi, fabrika gemisi, yatak gemisi, akaryakıt, cephane gemileri, su taşıyıcı gemiler gibi ...

Bu donanmanın gemi yapım gücünde iki tersanesi olduğu gibi çok mükemmel dört hastanesi ve modern ikmal tesisleri de olmuştu. Deniz Kuvvetlerinin, biri Yassıada'da, öteki de Gölcük'te olmak üzere, iki de elektronik eğitim alet ve laboratuvarlarını kapsayan büyük eğitim merkezi, bir de Denizaltı Okulu olmuştu.

Donanmanın Yavuz muhribinden yoksun kalması, bu tip gemilerin tarihe karışmalarından ötürü, kifayet düşüklüğü sayılamazdı.

Demek ki Atatürk, bizzat bulunduğu ve idare ettiği deniz manevrasından sonra denizcilere "Millet sizinle iftihar edecektir ve gururlanacaktır ..." demesi hedefine elli yıl sonra varan bir ata sözü olmuştur.

Eğer elli yıldır ihmal edilen iki çalışmaya Cumhuriyetin ellinci yılında önem verilirse Cumhuriyetin yüzüncü yılı daha büyük gururlar içinde kutlanabilecektir:

1. Türk Tarih Kurumu ve Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesinin, uzmanlar tedariki ile deniz tarihinin tarihimiz üzerindeki etkilerini araştırıp yayınlaması;

2. Eğitim Bakanlığı ve Üniversitelerimizin, başka devletlerde de olduğu gibi "Deniz politikası" kürsüsünü açması ve bu kürsüye değerli profesörler yetiştirmesi ...

